

לעוף בכנפיים שבורות

בעלי-שם. „התנות ברחוב הראשי“ היה לא רק רומאן מצויין, כי-אם גם שובד לסרט נוגע-ללב, שכיכבה בו אידה קאמינסקי-קה הגדולה, וזכה בפרס-האוסקאר לסרט הור לשנת 1965. רומאן זה — כמו ספרים אחרים של גרוסמן — תורגם לאנגלית ולשפות אחרות. בכרחו מפרגן, כאשר שמו הרוסים קץ ל„אביב הצ'כוי“, נטש גרוסמן קארירה ספרותית מהירה. שני ספרים שלו עמדו לראות אור ממש בימי הפלישה. הוא לא התחרט מעודו על הצעד הזה. הוא רק הצטטר שלא עמדו לו כוחותיו להולל איזה גס לשוני בנוסה יוסף קונראד, הפולני שכתב אנגלית.

תקופה קצרה — בימי „מרד הצעירים“ באונדת הספרים העברים — ישבתי אהו כוועד-האגודה. הוא היה מקשיב בחיוך אירוני-קמעה לוויכוחים. אם אסר מה — אמר זאת בלא כעס, כמעט בלא חמדה, כנצנוץ של חיוך בעיניים. פתאום נפתח מרחב של חוכמת-חיים מעט-נוגה ומעט-מבודחת, מין תערובת יהודית-צ'כית מקי סימה. אחר שנים, כשקראתי — בתרגומו של נחמן בן-עמי — את הנובלה שלו „הכלה“, מיזוג אופייני של קומדיה ו-טראגדיה, נתקלתי בתיאורו של הצקל לינדאואר: „הצקל לינדאואר הוא הת-גלמות התקוות. ברגע שהוא נכנס לבית הוא מביא עמו מנה כה גדולה של אמו-נה קורנת, שרק בעלי לב נוקשה לא יתחממו לפתות לשעה קלה“.

בראיון עתונאי, שנתן בבואו ארצה, אמר, כי הצורה הספרותית ההולמת או-תו היא הטראגדי-קומדיה. כך תפס את החיים. יכך היתה דרכו בספרות. אחד מקובצי-סיפוריו האחרונים, שראו אור בעברית, קרוי „לעוף בכנפיים שבורות“. תרצו, זו תמצית חייו של מי שבהיותו עולי-ימים נתנסה בזוועותיה של סלובא-קיה מנואצת, וניצל, והיה לסופר, ויצאו לו מוניטין, ושוב נעקר, ושוב נשתל, והפעם באדמה שבה חתום, כהגדרתה ה-פיוטית היפה של לאה גולדברג, „כאב שתי המולדות“. הכנפיים שבורות — רי-בכל-זאת עפים, ונוסקים אל-על, למעלה, בגבורה, בסבלנות, בתבונה חיוננית כי העצב והשמחה מחקיימים זה בצד זה, וזה בתוך זה, ומסייפים להעפיל, הלאה, עד גובהי-הגבוהים.

משה דור

אל לאדיסלאב גרוסמן התוודעתי כ-ידיד של ידיד. בארה"ב התיידדתי עם ארגושת לוסטיג, סופר יהודי-צ'כי, שי-כמוהו כגרוסמן נמלט מפרגן מפלוש הסובייטים ב-1968 והגיע לישראל, אבל שלא כמוהו, לא היכה כאן שורש וסופו שנתנדנל אל מעבר דאוקיאי נוב. „בשתחזור ארצה“, אמר לי ארי-נוישט, „תתקשר עם לאדיסלאב גרוס-מן ותמסור לו דרישת-ישלום“. זה היה לפני עשר שנים.

גרוסמן התגורר, כמדומני, בקרית-אונ, בדירת-שיכון. אני זוכר מדפים עמוסי ספרים, כתפים רחבות, קומה נמוכה ושיער מאפיר, ויותר מזה עיי-ניים עייפות, שהוארו בחייכו אל האורי-חיים הבלתי-צפויים. כהרף-עין הופשרה המבוכה. גרוסמן כבר היה או מרצה לספרות באוניברסיטת בראילן. לימים נעשה פרופסור. הוא לא היה דתי, אבל שפעה ממנו חמימות יהודית, שאיננה מסוייגת במצוות עשה ולא-תעשה.

לאדיסלאב גרוסמן כתב בצ'כית. בעבר רית קנה שליטה דיר-הצורך לשוחח שיר-חה חופשית, להרצות, לתת ביטוי להשי-קפותיו. הוא לא רכש אותה כדי כתיבה יוצרת. זו היתה המצוקה שהוא נשא בחובו כפצע שאינו מגליד.

מצוקה זו היתה משותפת לגרוסמן ו-לסופרים-עולים אחרים. אחדים מהם נר-תעו מפני הבידוד, הכרוך באי-היכולת להביע את אמונתם בשפת-המדינה. היו בהם שהסיקו מסקנות „אכזריות“ לאדיס-לאב גרוסמן מיאן להיכנע ל„מציאות“ החיים האובייקטיבית. הוא שילם מחיר-כבד: סיפוריו של אמן הסיפור והנוב-לה הופיעו אצלנו בתרגום — הרבה פעל-כשטח זה נחמן בן-עמי ז"ל — והציבור העברי לא יכול להכירו אלא מכלי שני. והלא גם המבריק בתרגומים הוא, אחרי ככלות הכל, תרגום. לאדיסלאב גרוסמן התייטר הרבה מפני שלא יכול לעבור לכתיבה עברית, ומה עוד, שלשונו ה-מקורית היתה צ'כית, שבשום פנים ואופן איננה שפה נפרצה בעולם.

אבל הוא הוסיף לכתוב, באורך-רוח ו-בהתמדה, את סיפוריו. הוסיף לכתוב — ולהמתין שיתרגמו את יבול-רוחו, וכי-שיתרגמו, שיימצא המו"ל הישראלי שי-ייאות לפרסמו. באיץ-מוצאו היה סופר